

ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ЦІНОУТВОРЕННЯ В СИСТЕМІ ВІДНОСИН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З ПОКУПЦЯМИ

Проаналізовано та систематизовано проблемні питання щодо ціноутворення в системі відносин сільськогосподарських підприємств України з покупцями

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання процес ціноутворення в системі відносин сільськогосподарських підприємств з покупцями є надзвичайно актуальним. Це обумовлено тим, що ціна відображає досить складний комплекс економічних відносин, які активно впливають на ефективність господарської діяльності.

Стан вивчення проблеми. Необхідність теоретичного дослідження ціноутворення на підприємствах та його особливостей в умовах аграрного сектору економіки зумовлена потребою вдосконалення цього процесу відповідно до стану державної економіки та характеру ринкових відносин між покупцями і продавцями сільськогосподарської продукції вітчизняного ринку, що проявляється при формуванні ціни на продукцію. Визначення рівня ціни з урахуванням особливостей реалізації продукції на ринку є досить складним і трудомістким завданням. В значній мірі це пояснюється імовірнісним характером динаміки ринкової кон'юнктури, що потребує об'єктивного підходу до вивчення можливої ситуації на ринку у визначеній перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемою ціноутворення, в системі відносин з покупцями продукції підприємств, глибоко працює багато українських науковців. Значний внесок здійснили такі відомі вчені: Афонін А., Бугулов В., Базилюк А., Гришко С., Гриценко А., Горобей М., Гусев В., Шевчук В. та інші дослідники.

Крім того, над розробкою питань теорії ціноутворення та практикою формування ціл, працюють зарубіжні економісти: Волков А., Гальперін В., Гребенніков П., Герасименко В., Іванов І., Леуський А., Максимова В. та інші. Аналіз вітчизняних та зарубіжних праць показує, що дані проблеми знаходяться в центрі уваги науковців і практиків, проте деякі аспекти потребують подальшого дослідження у зв'язку зі змінами сучасних умов господарювання.

В сучасних умовах, процес ціноутворення на вітчизняних підприємствах має ряд недоліків, які обумовлені двома основними причинами. По-перше, простежується спадщина планової економіки, при якій ціни на продукцію визначалися тільки на основі витрат і встановлювалися директивно у відповідності з діючими прейскурантами. По-друге, підприємства не мають достатнього практичного досвіду, як при формуванні ціни, так і при її використанні в ринкових умовах. В результаті, процес розрахунку ціни на підприємстві досить часто має умовний характер або рівень ціни визначається на основі вартісного підходу, який практично не враховує особливості кон'юнктури ринку та її динаміку у визначеній перспективі [5].

Таблиця 1. Обсяги підтримки сільського господарства з державного

Витрати державного бюджету	2004	2005	2006	2007	2008
Спрямовані на підтримку сільського господарства	1051,5	2774,0	3045,0	4992,0	9724,0
Спеціальні режими оподаткування ПДВ	2962,3	3779,9	4124,3	5714,0	7099,3
Загальна сума підтримки	4013,8	6553,9	7169,3	10706,0	16823,3
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	36629,0	40808,1	36959,0	54174,6	61667,6
Чистий прибуток (збиток) підприємства	2501,5	3500,7	2478,2	6916,5	5789,2
Питома вага підтримки в чистому доході (виручці) від реалізації продукції, %	11,0	16,1	19,4	19,8	27,3
Збиток за вирахування суми підтримки	-1512,3	-3053,2	-4691,1	-3789,5	-11034,1

Джерело: Дані Розрахункової палати України, Державного комітету статистики України та власні розрахунки

Бюджетні кошти у вигляді державної підтримки виділяються для:

1) здешевлення кредитів – надання державної підтримки підприємствам агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів, залучених для реалізації інноваційних проектів [1];

2) закупівлі техніки, племінних нетелів та корів [7];

3) фінансування інвестиційних проектів (для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції) [7];

4) часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва [8];

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень, розробка методичних і практичних рекомендацій по удосконаленню механізму ціноутворення в системі відносин сільськогосподарських підприємств України з покупцями у напрямі підвищення економічної ефективності їх функціонування на сучасному етапі розвитку виробництва.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні завдання: проаналізовано діючу систему ціноутворення у відносинах з покупцями сільськогосподарської продукції, визначено особливості її використання в умовах вітчизняного ринку, обґрунтовано процес формування ціл та їх вплив на дебіторську заборгованість.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ціна є одним з найбільш важливих інструментів регулювання економіки, а її регулюючий вплив охоплює всі складові господарської діяльності підприємства. Зокрема, за допомогою ціл виробництво підпорядковується суспільним потребам, вираженим у формі платоспроможного попиту, стимулювання зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції, запровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення якості сільськогосподарської продукції, формування максимальних доходів працівників та власників підприємств. Усі ці регулюючі функції ціна може виконувати найбільш ефективно у розрахункових відносинах лише за умов вільного ціноутворення, тобто тоді, коли вона формується тільки під впливом ринкових чинників.

Введення в дію Закону України "Про ціни і ціноутворення" визначило базову структуру системи ціл на вітчизняному ринку (фіксовані, регульовані та вільні) [9]. Нині український виробник не має можливості спростувати ціну на продукцію АПК, оскільки не існує доступних систем підтримки та прийняття рішень на аграрному ринку щодо даного питання. На продукцію сільського господарства ціна формується на основі ринкових механізмів, тому виробникам для забезпечення стабільності бізнесу необхідно планувати свої витрати таким чином, щоб ринкова ціна не тільки їх покривала, але й забезпечувала середню по економіці норму рентабельності. Отже, прогнозована ціна на майбутні періоди дасть змогу вдосконалити процес ціноутворення на рівні підприємства [2].

Проте, крім раціональної системи ціл на продукцію, ефективність аграрного виробництва залежить від державної підтримки аграрного сектору, яка широко застосовується в усіх країнах світу, оскільки сільське господарство має сезонний характер виробництва й уповільнений термін обороту капіталу [1].

5) фінансування загальнодержавних та державних цільових програм в агропромисловому комплексі (надання державної підтримки для виробництва продукції рослинництва, тваринництва та для сільськогосподарської дорадчої служби) [7];

6) погашення кредиторської заборгованості (надання державної підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, виплати бюджетної тваринницької дотації) [7].

Обсяг коштів, який направляється з державного бюджету на підтримку розвитку сільського господарства, щорічно зростає (табл. 1), однак аграрний сектор економіки

працює на межі збитковості, а окремі його галузі, насамперед тваринництво (табл. 2), є хронічно збитковими, заробітна плата сільськогосподарських товаровиробників залишається найнижчою серед виробничих галузей економіки.

Аналіз табл. 1 показує, що державна фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників за останні п'ять років зросла більш як у 4 рази і становила у 2008 році 27,3 % від чистого доходу (виручки) від реалізації. Отже, нині державна підтримка сільського господарства має важливе значення. До речі, *бюджету у 2004 – 2008 роках, млн. грн.* 40 % свого бюджету ЄС спрямовує саме на підтримку села, а товаровиробникам, які інвестують у розвиток власні кошти, повертає 40-60 % від вкладеної суми [4]. В Україні збільшення коштів державної підтримки не стимулює товаровиробників до зростання обсягів та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Так, при збільшенні державної підтримки в порівнянні 2007 р. і 2008 р. чистий прибуток підприємств зменшився, це свідчить про не ефективне використання бюджетних коштів. В нормативних актах, щодо державної підтримки, вказується, і сума, і для якої потреби, і на яку культуру виділяються кошти, але чи дотримуються цих актів підприємства.

Все це не забезпечує розширеного відтворення виробництва та оновлення основних засобів.

Аналіз наведеної інформації в табл. 2 дає можливість дійти висновку, що залишається збитковою галузь тваринництва, а саме, вовна (-74,7 %), вівці та кози (-38,6 %), велика рогата худоба (-24,1 %), за виключенням 2008 р. де виробництво молока та молочних продуктів було рентабельним (4,1 %). Що стосується рослинництва, то досить прибутковим було вирощування винограду (58,8%), насіння соняшнику (18,4 %) та зернових культур (16,4 %).

Таблиця 2. Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах

	2004	2005	2006	2007	2008
Зернові та зернобобові культури	20,1	3,1	7,4	28,7	16,4
Насіння соняшнику	45,2	24,3	20,7	75,9	18,4
Цукрові буряки (фабричні)	-0,8	4,8	11,1	-11,1	7,1
Овочі відкритого ґрунту	-5,0	16,1	14,8	14,1	11,1
Картопля	-0,7	17,8	56,2	24,7	7,9
Плоди	8,4	12,7	33,5	8,5	13,9
Виноград	8,7	31,7	39,6	33,2	58,8
Молоко і молочні продукти	-0,4	12,2	-3,7	13,8	4,1
Худоба та птиця на м'ясо:					
велика рогата худоба	-33,8	-25,0	-38,4	-41,0	-24,1
свині	-14,4	14,9	-9,2	-27,6	0,3
вівці та кози	-44,3	-32,1	-34,3	-46,4	-38,6
птиця	3,8	24,9	12,1	-19,0	-11,3
Яйця	15,2	23,5	-6,8	9,1	13,0
Вовна	-74,7	-72,8	-78,1	-80,6	-74,7

Джерело: Дані Розрахункової палати України, Державного комітету статистики України та власні розрахунки

Однак, щоб мати змогу зробити більш детальний аналіз, доцільно розглянути рівень збитковості діяльності підприємств сільськогосподарського виробництва України за регіонами (табл. 3). Величина збитків підприємств сільського господарства з кожним роком збільшуються. У 2004 р. найбільша кількість збиткових підприємств спостерігалась в Житомирській (50,1 %) Хмельницькій (44,9 %) та Чернівецькій (40,0 %) областях. В 2008 р., з однієї сторони, ситуація

покращилась і кількість збиткових підприємств зменшилась, але збільшився збиток. Для прикладу, Польща за 7 останніх років отримала від ЄС на підтримку сільськогосподарських виробників 85 млрд. євро [4]. Без такої адресної підтримки, аграрний сектор Польщі був би не конкурентоздатним у Західній Європі – до 2004-го року фермери ледве виживали [4].

Таблиця 3. Рівень збитковості сільськогосподарських підприємств за регіонами

	Підприємства, які одержали збиток за роками				Зміни за 2004 - 2008 р., +/-	
	2004		2008		відсотків підприємств (в.п.)	збитку
	у % до загальної кількості підприємств	збиток	у % до загальної кількості підприємств	збиток		
Україна	33,3	1559,6	28,3	5965,5	-5,0	4405,9
Автономна Республіка Крим	36,9	88,0	26,9	273,9	-10,0	185,9
Вінницька	35,0	97,3	27,7	360,1	-7,3	262,8
Волинська	37,1	18,0	33,8	85,5	-3,3	67,5
Дніпропетровська	33,8	103,6	24,9	257,1	-8,9	153,5
Донецька	34,1	112,5	28,3	253,5	-5,8	141,0
Житомирська	50,1	55,9	40,7	75,8	-9,4	19,9
Закарпатська	15,1	11,5	16,6	9,9	1,5	-1,6
Запорізька	30,8	58,8	26,2	79,1	-4,6	20,3
Івано-Франківська	29,4	28,0	29,4	91,7	0,0	63,7
Київська	38,4	102,5	31,6	339,8	-6,8	237,3
Кіровоградська	20,9	42,5	21,6	140,7	0,7	98,2
Луганська	27,3	44,6	26,2	70,1	-1,1	25,5
Львівська	29,8	18,3	25,7	299,7	-4,1	281,4
Миколаївська	23,9	52,1	24,2	141,2	0,3	89,1
Одеська	22,7	38,9	21,6	272,4	-1,1	233,5
Полтавська	39,2	74,5	26,9	223,6	-12,3	149,1
Рівненська	34,9	14,8	33,0	151,6	-1,9	136,8
Сумська	35,8	71,4	30,0	423,4	-5,8	352,0
Тернопільська	27,1	22,2	24,1	190,6	-3,0	168,4
Харківська	38,2	111,3	35,9	535,2	-2,3	423,9
Херсонська	36,0	74,1	30,9	208,5	-5,1	134,4
Хмельницька	44,9	55,7	31,5	141,0	-13,4	85,3
Черкаська	29,3	82,1	21,3	556,2	-8,0	474,1
Чернівецька	40,0	13,6	30,2	46,9	-9,8	33,3
Чернігівська	32,8	43,1	29,6	203,6	-3,2	160,5
м. Київ	38,8	116,1	46,2	520,8	7,4	404,7
м. Севастополь	45,5	8,2	55,6	13,6	10,1	5,4

Джерело: статистичні дані Державного комітету статистики України

Дана ситуація свідчить про недостатній рівень фінансових ресурсів та вплив економічної політики держави, а також невідповідність цін на ресурси, що використовуються у виробничій діяльності підприємств та цін на сільськогосподарську продукцію рослинництва і тваринництва. Тому необхідно застосувати новий підхід до формування цін, не тільки на сільськогосподарську, а й на продукцію та послуги усіх галузей економіки країни.

При збільшенні збитковості підприємств зростає і дебіторська заборгованість, яка потім стає безнадійною. Якщо порівняти фінансовий результат підприємств, які одержали збиток у 2008 р. з 2004 р., то відбулось збільшення на 4405,9 млн. грн., а дебіторська заборгованість в свою чергу збільшилась на 20274,1 млн. грн., що є негативним явищем для підприємств та економіки в цілому.

Досить часто рівень ціни не в повній мірі відповідає якісним характеристикам продукції, що суттєво впливає на поведінку споживачів в процесі її придбання. Ціна має відшкодовувати нормативні витрати і забезпечувати прибутки підприємствам.

Дослідження показали, що існує багато варіантів вирішення проблеми, щодо ціноутворення в системі відносин сільськогосподарських підприємств з покупцями та управлінні дебіторською заборгованістю:

1. Формування цін не за рахунок їх обмеження, а за допомогою державної політики оптимальних нормативних витрат, що забезпечують інвестиційний прибуток розвитку підприємства і враховують паритет цін на ресурси, які забезпечують технологічний процес створення продукції.

2. Запровадження інвестиційно-інноваційних цін що формують прибуток. Тут можна виділити декілька підходів:

✓ вільні ціни – за допомогою державної політики встановлюються тільки мінімальні ціни, максимальні встановлюються на ринку. «Справді, якщо господарству дається повне право самому витратити гроші на те, щоб виростити продукцію, то хіба можна позбавляти його такого самого права самостійно продавати її? І чи варто боятися, що саме село «наварить» мільйонні прибутки на своєму товарі» [3]. Заходами цінового обмеження цін, ні зупинити їх зростання на ринку, ні розв'язати проблеми будь-якої галузі, не вдасться;

✓ система дотацій – на державні цільові програми за використання інструментів інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність через цільові програми буде забезпечувати виконання стратегії держави і підприємств, а саме: відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств до рівня, що забезпечує їх конкурентоспроможність; формування привабливості інституційних інвесторів до аграрного сектору економіки; впровадження сучасних технологій, селекції в рослинництві та тваринництві; виробництво нових видів продукції та розширення асортименту; підготовка кваліфікованих кадрів для села; розвиток освіти й аграрної науки;

✓ комплексне використання вільних цін, і системи дотацій. А саме, одну частину прибутку формуватиме покупець, а іншу – держава через систему дотацій. При цьому, за результат господарювання будуть відповідати держава і власники підприємств.

3. Створення державою податкової політики що забезпечує розвиток сільськогосподарського виробництва. Оподаткування об'єктів необхідно здійснювати за умови, що господарююча система в сільському господарстві досягла відповідної величини результату з економічного потенціалу.

4. Послідовним та, беззаперечно, необхідним кроком у напрямі ціноутворення є виділення цін на продукцію одержану за допомогою органічного землеробства, що може стати фактором, який стимулюватиме економічний і соціальний розвиток занепалих сільських районів, які виробляють майже органічну продукцію [10].

Використання вищесказаних підходів ціноутворення буде спонукати сільськогосподарських товаровиробників до більш ефективного використання потенціалу та здійснення своєчасних розрахунків, що призведе до зменшення дебіторської заборгованості, збільшення грошових потоків, реального прибутку та оборотності активів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи викладене можна дійти таких висновків:

1. Підставою удосконалення відносин сільськогосподарських товаровиробників з покупцями є необхідність забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України та поліпшення його інвестиційної привабливості.

2. Можна констатувати, що процес ціноутворення на сільськогосподарську продукцію дотепер немає чіткого врегулювання, що спричиняє порушення вимог відтворення економічного потенціалу рослинництва і тваринництва.

3. Подальшого вивчення потребують питання обліку розрахунків сільськогосподарських товаровиробників з покупцями за умов запровадження різних варіантів ціноутворення (нормативних витрат, вільних цін, системи дотацій, створення ефективної податкової політики).

Список використаної літератури:

1. Адаптивна система обліку і контроль результатів діяльності сільськогосподарських підприємств: моногр. / [Гуцаленко Л.В.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 372 с. 2. Збарський В.К. Державна підтримка сільського господарства / В.К. Збарський, В.П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 74. 3. Козак І. Не треба тримати нас в цінових шорах / І. Козак // Голос України. – 2010. – № 37 (4787). 4. Омелянчук І. Щоб село стало рентабельним / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 151. 5. Правове регулювання цін і ціноутворення: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 [Електронний ресурс] / Г.Д. Джумагельдієва; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2004. – 18 с. – укр. 6. Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів, загальнодержавних та державних цільових програм в агропромисловому комплексі, вирішення питань матеріально-технічного забезпечення бюджетних установ агропромислового комплексу: Постанова від 23 червня 2010 р. N 496 [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду, що спрямовуються на закупівлю племінних нетелів та корів, вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу з наступною їх реалізацією сільськогосподарським підприємствам на умовах фінансового лізингу: Постанова від 28 липня 2010 р. N 648 [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 8. Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду, що спрямовуються на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва: Постанова від 28 липня 2010 р. N 647 [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 9. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 03 грудня 1990 р. № 507-XII [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 10. Monika Schneider, Toralf Richter, Christoph Spahn, Katrin Portmann. Overview of international organic market development and potential export markets for organic products of Ukraine. – April, 2005. Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, Switzerland.

НОРИНЧАК Ніна Іванівна – здобувач Житомирського національного агроєкологічного університету

Наукові інтереси:

– облік, аналіз та контроль господарської діяльності